שלום-עליכם

דרייפֿוס אין כּתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשׂה פֿון דרייפֿוסן האָט נאָך ערגעץ אָנגעמאַכט אַזאַ רעש, ווי אין כּתרילעווקע.

אין פּאַריז, זאָגט מען, האָט דאָס אויך געקאָכט, ווי אין אַ קעסל. גאַזעטן האָבן געשריבן, גענעראַלן האָבן זיך געשאָסן, און ווייַסע-חברהניקעס זענען אַרומגעלאָפֿן איבער די גאַסן, ווי משוגעים, געוואָרפֿן היטלען און געאַרבעט מעשׂים. דער האָט געשריגן: "וויוו דרייפֿוס!" און דער האָט געשריגן: "וויוו עסטערהאַזי!" און ייִדן האָט מען דערווייַל געשמירט, געמאַכט מיט דער בלאָטע, ווי געווייַנטלעך ... נאָר אַזוי פֿיל עגמת-נפֿש מיט אַזוי פֿיל יסורים און בזיונות, ווי כּתרילעווקע האָט דערפֿון געהאַט – דאָס וועט פּאַריז ניט האָבן ביז משיח וועט קומען.

פֿון וואַנען איז מען אין כּתרילעווקע געוואָר געוואָרן פֿון דרייפֿוסן – דאָס זאָלט איר ניט פֿרעגן. וואָרעם למאַי ווייסט מען דאָרטן פֿון דער מלחמה, וואָס די ענגלענדער האָבן געפֿירט מיט די בוירן? פֿון וואַנען ווייסן זיי וואָס אין קיטײַ טוט זיך? וואָס פֿאַר אַ מחותּן איז כּתרילעווקע מיט קיטײַ? די גרויסע מסחרים, וואָס זיי פֿירן מיט דער וועלט? טײ באַקומען זיי פֿון וויסאָצקין פֿון מאָסקווע, און דאָס געלע זומערשטאָף, וואָס מען רופֿט דאָס "טשע-שון-טשאַ", טראָגט מען נישט אין כּתרילעווקע. נישט פֿאַר זייער בײַטל. דאַנקען גאָט, אַז מען קען טראָגן זומער אַ נאַקידקע כאָטש פֿון פּאַרוסינע! אַניט, האָט מען אַ ברירה גיין אַזוי, דאָס הייסט, מחילה, אין תּחתּונים און פֿון אויבן אַ ציצענעם אַרבע-כּנפֿות, און מע שוויצט פֿון דעסט וועגן גאַנץ געשמאַק, אַבי ס'איז נאָר אַ הייסן זומער.

בלײַבט דאָך אַלץ די אייגענע קשיא: פֿון וואַנען האָט פֿאָרט כּתרילעווקע אָנגעשמעקט די מעשׂה פֿון דרייפֿוסן?

פֿון זײַדלען.

זײַדל ר׳ שעיהס איז דער איינציקער אין שטאָט וואָס שרײַבט אויס דעם *צפֿירה* און אַלע נײַעס, וואָס טוט זיך אָפּ אויף דער וועלט, ווערט מען געוואָר פֿון אים, דאָס הייסט, ניט פֿון אים, נאָר דורך אים. ער לייענט זיי, און זיי פֿאַרטײַטשן: ער דערציילט, און זיי לערנען דעם פּשט: ער זאָגט וואָס סע שטייט, און זיי דרינגען אָפּ פֿאַרקערט, וואָרעם זיי **פֿאַרשטייען בעסער**.

ויהי היום, איז געקומען זײַדל ר׳ שײַעס אין בית-מדרש אַרײַן און דערציילט אַ מעשׂה, אַז אין פּאַריז האָט מען געמישפּט אַ ייִדישן קאַפּיטאַן, איינער אַ דרייפֿוס, דערפֿאַר, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן נייטיקע פּאַפּירן פֿון דער מלוכה. איז דאָס אין איין אויער אַרײַן, פֿונעם אַנדערן אַרויס. איינער האָט זיך אַ זאָג געטאָן פֿאַרבײַגייענדיק:

וואָס טוט ניט אַ ייִד צוליב פּרנסה?

דער אַנדערער האָט געהאַט אַ נקמה:

אַ מצווה! לאָז אַ ייִדעלע ניט קריכן אויבן אָן און זיך ניט מישן צווישן קיסרים!

שפּעטער, אַז זײַדל איז געקומען און האָט דערציילט אַ נײַע מעשׂה, אַז די גאַנצע געשיכטע איז גאָר געווען אַ בילבול, אַז דער ייִדישער קאַפּיטאַן, דער דרייפֿוס, וואָס מע האָט אים פֿאַרשיקט, איז גאָט די נשמה שולדיק, ס׳איז גאָר אַ גאַנצע אינטריגע פֿון עטלעכע גענעראַלן, וואָס האָבן זיך עפּעס צעאַמפּערט – דעמאָלט האָט זיך שוין דאָס שטעטל אַ ביסל פֿאַראינטערעסירט, און דרייפֿוס איז געוואָרן אַ כּתרילעווקער. ווו צוויי איז ער געווען אַ דריטער.

– געהערט?

– געהערט.

– פֿאַרשיקט אויף אייביק.

– "וועטשני פּאָסעלעניע".

– אומזיסט-אומנישט!

– אַ בילבול!

נאָך שפּעטער, אַז זײַדל איז געקומען און האָט דערציילט אַז ס'איז גאָר אַ סבֿרא, אַז דער מישפּט זאָל נאָך אַ מאָל געמישפּט ווערן, אַז עס האָבן זיך געפֿונען גוטע מענטשן אַזעלכע, וואָס נעמען זיך אונטער באַווײַזן דער וועלט, אַז ס'איז גאָר געווען אַ טעות די גאַנצע מעשׂה, – האָט כּתרילעווקע אָנגעהויבן זיך וויגן גאָר אויף אַן אַנדער אופֿן. ערשטנס, איז דאָך דרייפֿוס "אונדזערער"; און, צווייטנס, ווי קומט דאָס, אַז דאָרטן אין פּאַריז זאָל פּאָרקומען אַזאַ פּאַסקודנע מעשׂה? פֿע, עפּעס זייער ניט שיין פֿאַר די "פֿראַנצעהויזנדיקע"... עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ שפּאַרעניש און אַ וועטעניש: דער האָט געזאָגט, אַז דער משפּט וועט נאָך אַ מאָל געמישפּט ווערן, און דער האָט געדרונגען אַז ניין: אין אַחר מעשׂה בית-דין כלום – אָפּגעמישפּט איז פֿאַרפֿאַלן ...

וואָס ווײַטער-ווײַטער האָט מען אויפֿגעהערט צו וואַרטן ביז זײַדל וועט זיך אַ מאָל אויסקראַצן צו קומען אין בית-מדרש אַרײַן דערציילן נײַעס פֿונעם קאַפּיטאַן דרייפֿוס; מע האָט אָנגעהויבן גיין צו אים אַהיים. מע האָט נישט געהאַט מער קיין געדולד גיין צו אים אַהיים, און מע האָט אָנגעהויבן גיין מיט אים גלײַך אויף דער פּאָסט אָפּנעמען דאָס בלאַט, און דאָרטן טאַקע דאָס איבערלייענען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, שרײַען, פּילדערן, שפּאַרן זיך און רעדן אַלע אין איינעם, ווי געוויינטלעך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אָדון דער פּאָסטמײַסטער געגעבן אָנצוהערענישן, זייער איידל אַפֿילו, אַז אַ פּאָסט איז ניט קיין שול, להבדיל:

טוט נע זשידיווסקאַ שקאָלאַ, זשידי פּאַרחאַטיע, טוט נע קאַהאַל שאַכערמאַכערי!...

זיי האָבן אים אָבער געהערט, ווי המן דעם גראַגער: ער האָט זיי געזידלט, און זיי האָבן געלייענט דעם *צפֿידה* און גערעדט פֿון דרייפֿוסן.

און נישט נאָר פֿון דרייפֿוסן אַליין האָט מען גערעדט אין כּתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל אַ פֿרישער פּאַרשוין: פֿריִער "עסטערהאַזי", נאָך דעם "פּיקערט", נאָך דעם גענעראַל "מערסי", "פּעלי" , "גאָנזי" , און דערבײַ איז געזאָגט געוואָרן אַ המצאה, אַז בײַ די "פֿראַנצעהויזנדיקע", ווי באַלד אַ נאָמען פֿון אַ גענעראַל, אַזוי מוז זיך אויסלאָזן מיט אַ "אי". האָט איינער געפֿרעגט אַ ווידעראַנאַנד:

– נו, און מיט בודעפּערען וואָס וועסטו טון?

– הערסטו? האָט ער טאַקע געהאַט אַ מפּלה.

– כּן יאַבֿדו!

צוויי פּאַרשוינען זענען געווען אין כּתרילעווקע, וואָס די גאַנצע שטאָט האָט זיי ליב געקריגן, אויסגעגאַנגען נאָך זייערע טריט. דאָס זענען געווען "עמיל זאָל" און "לאַמבאָרי". פֿאַר "עמיל זאָלען" וואָלט זיך יעדער איינציקער מַפֿקיר געווען. אַ ווערטעלע אויסצורעדן – "עמיל זאָל"! אַז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כּתרילעווקע, וואָלט די גאַנצע שטאָט אים אַרויסגעקומען אַקעגן מיט אַ ברוך-הבא, אויף די הענד וואָלט מען אים געטראָגן.

וואָס זאָגט איר אויף זײַנע בריוולעך?

פּערל! דימענטן! באַרליאַנטן!

אויך פֿון "לאַמבאָרין" האָט מען געהאַלטן אַן עולם ומלואו. דער עולם האָט געקוועלט, נתפּעל געוואָרן און געלעקט די פֿינגער פֿון זײַנע דרשות. כאָטש האָרכן האָט אים אין כּתרילעווקע קיינער נישט געהאָרכט, נאָר מע האָט פֿאַרשטאַנען מיטן שׂכל, אַז ער באַדאַרף קאָנען רעדן.

איך ווייס נישט, אויב דרייפֿוסעס משפּחה אין פּאַריז האָבן אַזוי אַרויסגעקוקט אויף דרייפֿוסן, ער זאָל קומען פֿונעם שייִנעם אינדזל, ווי עס האָבן אַרויסגעקוקט דערויף די כּתרילעווקער ייִדן. מע קאָן זאָגן, אַז זיי זענען געפֿאָרן גלײַך מיט דרייפֿוסן אַזש פֿון דאָרטן אויפֿן ים, ממש געפֿילט ווי זיי שווימען: אָט-אָט הייבט זיך אויף אַ שטורעמווינד און געשמײַסט דעם ים אויף אַלע זײַטן, די

כוואַליעס פּליושקען און וואַרפֿן דאָס שיף, ווי אַ שפּענדל, אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ.

– רבונו של עולם! – האָבן זיי מתפּלל געווען בײַ זיך אין האַרצן. – זאָלסט אים כאָטש ברענגען בשלום אַהין, ווו דער משפּט באַדאַרף זײַן! זאָלסט כאָטש עפֿענען די אויגן פֿון די ריכטער און קלאָר מאַכן זייערע מוחות, זיי זאָלן געפֿינען דעם שולדיקן, און די גאַנצע וועלט זאָל אַרויסזען אונדזער גערעכטיקייט, אָמן סלה! ...

דעם טאָג, וואָס ס׳איז אָנגעקומען די גוטע בשׂורה , אַז דרייפֿוס איז שוין דאָ, איז אין כּתרילעווקע געווען אַ יום-טובֿ. זיי זאָלן זיך נישט שעמען, וואָלטן זיי פֿאַרשלאָסן די קלייטן.

– געהערט?

– אַ דאַנק השם יתברך!

– כ׳וואָלט אַ בעלן געווען זען, ווי אַזוי איז געווען דאָס ערשטע באַגעגעניש מיטן ווײַב?

– און איך וואָלט אַ בעלן געווען אָנקוקן בשעת-מעשׂה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז געקומען.

ווײַבער, וואָס זענען בשעת-מעשׂה געזעסן, האָבן באַהאַלטן די פּנימער אין די פֿאַרטעכער, כּלומרשט געשנײַצט די נעזער, מע זאָל נישט זען, אַז זיי וויינען. ווי כּתרילעווקע איז אַן אָרעם שטעטל, וואָלט יעדער אָפּגעריסן דאָס לעצטע פֿונעם לעצטן און וואָלט זיך דורכגעפֿאָרן אַהין, אַ קוק טון כאָטש פֿון דער ווײַטנס.

אַז דער משפּט האָט זיך אָנגעהויבן, איז געוואָרן אַ קאָכעניש, גאָט זאָל שומר-ומציל זײַן. נישט נאָר דאָס בלאַט זײַדלס האָט מען צעריסן אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואָרגן מיטן עסן, מען איז ניט געשלאָפֿן קיין נעכט. מע וואָלט שוין גערן דערלעבן מאָרגן, מאָרגן – איבער מאָרגן, און אַזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרן אַ מהומה אין שטאָט, אַ טומל, אַ געשריי, אַ געפּילדער, – חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע

האָט געשאָסן אויף אַדוואָקאַט לאַמבאָרי. די כתרילעווקער האָבן איַינגעלייגט די וועלט.

– פֿאַר וואָס? פֿאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט-אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיקער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אַראָפּגענומען. די דאָזיקע קויל האָט זיי געטראָפֿן גלייַך אין האַרצן אַריַין. גלייַך ווי ער האָט געשאָסן אויף כתרילעווקע.

– רבונו של עולם! – האָבן זיי מתפּלל געווען בייַ זיך אין האַרצן.
– באַוויַיז דייַנע ווונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טו אַ נס, לאַמבאָרי זאָל כאָטש בלייַבן לעבן.

און גאָט ברוך-הוא האָט אַ נס געטאָן, ער איז געבליבן לעבן.

*

אַז ס'איז געקומען צום לעצטן טאָג פֿונעם משפּט, האָט דאָס מיט די כתרילעווקער געוואָרפֿן ווי אַ קדחת. זיי וואָלטן אַ בעלן געווען אַנטשלאָפֿן ווערן אויף אַ גאַנץ מעת-לעת און אויפֿכאַפּן זיך דעמאָלט, ווען דרייפֿוס וועט, אם-ירצה-השם, שוין זייַן פֿריַי. נאָר, ווי אויף צו להכעיס, האָט זיך בייַ קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט צומאַכן. מע האָט זיך יענע נאַכט געקאַטשעט פֿון איין זייַט אויף דער אַנדערער, מלחמה געהאַלטן מיט די וואַנצן און אַרויסגעקוקט, עס זאָל שוין ווערן טאָג.

אַז ס'איז געוואָרן טאָג, איז מען אַוועק אויף דער פּאָסט. די פּאָסט איז געווען פֿאַרשלאָסן און דער טויער אויך. ביסלעכווייַז האָט זיך דער עולם אָנגעהויבן צונויפֿקלייַבן אַרום דער פּאָסט, און ס'איז געוואָרן פֿאַרפֿלייצט די גאַס. ייִדן זענען אַרומגעגאַנגען הין און צוריק, געגענעצט, געצויגן זיך, געדרייט די פּאה און געזונגן שטילערהייט פֿון הלל.

אַז יאַרעמע דער סטראָזש האָט געעפֿנט דאָס טויער, האָבן ייִדן אַ לאָז געטאָן זיך אַלע מיט אַ מאָל. איז יאַרעמע געוואָרן אָנגעצונדן, באַוויזן, אַז דאָ איז **ער** בעל-הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי

און, מחילה, זײ אַרויסגעטריבן מיט בזיונות פֿון דער פּאָסט אין דרויסן אַרויס, און דאָרטן האָבן זײ געוואַרט אויף זײַדלען, אַזוי לאַנג, ביז זײ האָבן זיך פֿאָרט דערוואַרט. און אַז זײַדל האָט אָפּגענומען דאָס בלאַט און האָט זײ איבערגעלייענט דעם שײנעם פּסק פֿון דרײפֿוסן, איז געוואָרן אַ געשריי, אַ ליאַרעם – הימל עפֿן זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די גענעראַלן, וואָס האָבן געשוואָרן פֿאַלש, נישט אויף די "פֿראַנצעהויזנדיקע", וואָס האָבן זיך אַזוי ניט שיין אויסגעפֿײַנט, – ניין! דער געשריי איז געווען אויף זײַדלען.

– סע קאָן ניט זײַן! – האָט כּתרילעווקע געשריגן אין איין קול. – סע קאָן ניט זײַן אין דער וועלט אַזאַ משפּט! הימל און ערד האָבן געשוואָרן, אַז דער אמת מוז אַרויף, ווי בוימל אויפֿן וואַסער. וואָס ווערסטו אונדז דערציילן מעשׂיות?

– בהמות! שרײַט נעבעך זײַדל מיט אַלע כּוחות און שטופּט זײ דאָס בלאַט גלײַך אין פּנים אַרײַן. – נאַט זעט וואָס סע שטייט אין בלאַט!

– בלאַט-שמאַט! – שרײַט כּתרילעווקע. – און אַז דו ווערסט זיך שטעלן אָט דאָ מיט איין פֿוס אויפֿן הימל און מיטן אַנדערן אויף דער ערד – וועלן מיר דיר גלייבן? ס'איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זײַן! עס קאָן ניט זײַן! עס קאָן ניט זײַן! עס קאָן ניט זײַן!

אַ סימן – ווער איז געווען גערעכט ?...

Copyright © 2001, Noyekh Miller and Leonard Prager
All Rights Reserved